

LANDBOUW OF LANDSCHAP? ONTWIKKELING VAN GRONDGEBRUIK IN TWEE GEBIEDEN IN FRIESLAND

Tom Kuhlman

In de Nederlandse landbouw voltrekken zich voortdurend ingrijpende veranderingen: het aantal bedrijven loopt terug, de overblijvende bedrijven ondergaan schaalvergroting. Tegelijkertijd worden de eisen voor milieu-, natuur- en landschapsbeheer steeds hoger. Voor sommige boeren vormen groene diensten, zoals natuurbeheer en recreatie, een steeds belangrijker onderdeel van de bedrijfsvoering. De Minister van LNV spreekt van een drielagenmodel als het gaat om de toekomstperspectieven van de landbouw: laag 1 bestaat uit bedrijven die concurrerend moeten kunnen produceren voor de wereldmarkt, laag 2 uit gebieden met natuurlijke handicaps waarvoor compensatie wordt betaald, en laag 3 uit bedrijven die groene diensten leveren. De lagen 1 en 2 hebben in feite betrekking op bepaalde gebieden. Het behoud van landschap, milieu en natuur is overigens ook in laag-1-gebieden van belang; alleen werken deze eisen in die gebieden minder belemmerend op de mogelijkheden van de landbouw.

Twee gebieden in Friesland

In 2004 is een onderzoek naar verandering van agrarisch grondgebruik uitgevoerd in twee (voormalige) ruilverkavelingsgebieden in Friesland: Wonseradeel-Noord in de driehoek Harlingen-Franeker-Bolsward, en Twijzel-Buitenpost in de Noordelijke Friese Wouden. De twee gebieden dienen respectievelijk als voorbeelden voor laag 1 en laag 2. Wonseradeel-Noord ligt in het oude terpenlandschap van Westergo en bestaat deels uit lichtere zavelgronden en deels uit zware knipklei; de eerste zijn vanouds als bouwland in gebruik, de tweede als weidegrond. Het gebied is in de jaren zeventig herverkaveld. Het gebied Twijzel-Buitenpost bestaat uit hogere en laaggelegen zandgronden met wat veen in de lagere delen. Het was vroeger een gebied met gemengde bedrijven, maar is tegenwoordig vrijwel geheel in gebruik voor de grondgebonden veehouderij. Het gebied staat bekend om zijn houtwallen en elzensingels in de lagere delen, die leiden tot een kleinschalig coulisselandschap. De ruilverkaveling bevindt zich in een afsluitende fase. De kleinschaligheid is gehandhaafd en vormt nu een natuurlijke handicap die als basis voor inkomenstoeslagen wordt gebruikt. Een deel van het land is onder beheer van Staatsbosbeheer gekomen, die de natuurwaarden in de lagere delen, de Twijzelermieden, wil versterken.

Verschillen in landbouwstructuur

Tabel 1 laat de verschillen in de landbouwstructuur tussen beide gebieden zien. Het relatief marginale karakter van de landbouw in Twijzel-Buitenpost vergeleken met Wonseradeel-Noord is evident: veel kleine bedrijven met landbouw als nevenactiviteit, veel oudere boeren, weinig personeel buiten het bedrijfshoofd en diens gezin. De dynamiek van de landbouw blijkt uit de veranderingen in het melkquotum: voor Twijzel-Buitenpost is dat voortdurend gedaald, terwijl in Wonseradeel-Noord juist melkquotum is aangekocht.

Verschillen in grondgebruik

Los van het bovengenoemde feit dat Wonseradeel-Noord deels akkerbouw en deels grondgebonden veehouderij heeft, en Twijzel-Buitenpost vrijwel alleen het laatste, zijn er tussen de twee gebieden ook enkele opvallende verschillen in het grondgebruik. In Wonseradeel-Noord is verreweg de meeste grond in handen van grote bedrijven; in Twijzel-Buitenpost daarentegen is een relatief groot deel van de grond in gebruik bij kleine bedrijven en bij boeren waar de landbouw nevenactiviteit is, ook ten opzichte van de aantallen van die bedrijven. Verder is vanwege de kleinschaligheid van de percelen het grondgebruik in Twijzel-Buitenpost minder intensief. Er worden dus minder dieren per hectare grasland gehouden. Veranderingen in grondgebruik over de afgelopen decennia zijn in beide gebieden bescheiden: enige afname van cultuurgrond, vooral ten bate van natuur en in mindere mate voor bebouwing, toename van maïs binnen het landbouwareaal, een grotere intensiteit van de veebezetting in Wonseradeel-Noord en een toegenomen

relatief belang van paarden en schapen. De afname van het landbouwareaal is in Twijzel-Buitenpost het grootst geweest.

Tabel 1 *Verschillen in landbouwstructuur in Wonseradeel-Noord en Twijzel-Buitenpost, 2003*

	Wonseradeel-Noord	Twijzel-Buitenpost
Aantal bedrijven	174	75
< 20 nge (%)	17	53
20-60 nge (%)	16	20
60-120 nge (%)	34	13
> 120 nge (%)	33	13
Cultuurgrond per bedrijf (ha)	41	20
Bedrijfshoofd > 60j (%)	23	39
Landbouw als nevenactiviteit (%)	19	49
Werkgelegenheid (aje)	333	81
w.v. gezinsarbeid (%)	80	90
Verandering in melkquota 1984-94 (%)	+2	-12
Idem 1994-2004 (%)	+26	-10

Toekomstperspectieven

De verschillen in de huidige situatie en in de ontwikkelingen in het verleden betekenen ook sterk uiteenlopende toekomstperspectieven voor de beide gebieden. Een modelberekening voorspelt een versnelde afname van het landbouwareaal, die in Twijzel-Buitenpost aanzienlijk sterker uitvalt dan in Wonseradeel-Noord. In dat laatste gebied kan de landbouw verder versterkt worden met behoud van het huidige landschap. In Twijzel-Buitenpost moet er echter, ook al zijn er wel mogelijkheden voor modernisering, een fundamentele keuze worden gemaakt tussen maximalisatie van de productie en behoud van het landschap. Voor dat laatste zullen vergoedingen nodig blijven voorzover de grond in handen van boeren blijft. Voor de grond in handen van particuliere of hobbyboeren zullen nieuwe institutionele regelingen getroffen moeten worden om verantwoord landschapsbeheer mogelijk te maken. Hierin kunnen reeds bestaande agrarische natuurverenigingen een belangrijke rol spelen. Het lokale draagvlak voor landschapsbeheer is in Twijzel-Buitenpost hoog.

Model voor andere regio's

Beide gebieden vragen om verschillend beleid ten aanzien van zowel de landbouw als de ruimtelijke ordening. Het drielagenmodel lijkt goed toepasbaar op de verschillen tussen deze gebieden. Elk van beide kan in dit opzicht model staan voor diverse andere regio's in Nederland: Wonseradeel-Noord voor gebieden als het Fries-Groningse zeekeleigebied, Zeeland en de Veenkoloniën, en Twijzel-Buitenpost voor Zuidoost-Friesland, Salland, de Achterhoek en het IJsseldal, en in mindere mate delen van Noord-Brabant en noordelijk Limburg.

Meer informatie:

Rapport 4.05.05 *Landbouw of Landschap?; Ontwikkelingen in het agrarisch grondgebruik in twee gebieden in Friesland*